

Tieteen eettiset kysymykset koskevat kaikkia

Etiikan päivä 2014

Etiikan päivä on opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelimien tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan sekä muiden tutkimuseettisten neuvottelukuntien yhdessä järjestämä vuotuinen tutkimuksen etiikkaa käsittelevä tapahtuma. Vuoden 2014 aiheena oli ”Tiede, etiikka, politiikka”. Etiikan päivä järjestettiin 18.3.2014 Tieteiden talolla Helsingissä.

Tieteiden taloon kokoontui maaliskuussa lähes 200 tieteen etiikasta kiinnostunutta tutkijaa, viestijää, toimittajaa ja virkamiestä. Vuosittain järjestettävässä Etiikan päivässä keskusteltiin laajalti tutkimuksen ja tiedeviestinnän päivänpolttavista kysymyksistä, kuniavieraana Euroopan komission puheenjohtajan tieteellinen neuvonantaja, professori Anne Glover.

Tieteen akateemikko ja tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan puheenjohtaja **Risto Nieminen** kannustaa tiedeyhteisöä osallistumaan aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vankkaa asiantuntemusta tarvitaan rakentamaan yhteiskuntaa erityisesti nyt, kun erilaisten mielipiteiden ja väitteiden esittäminen tietoverkkojen kautta on helppoa ja nopeaa.

”Tiedon siirtymisen ketjua tuottajilta käyttäjille on tehostettava. Tarvi- taan myös uutta tiedeviestinnän osaamista ja yhteistoimintamalleja helpottamaan tutkijoiden ja päättä- jien vuoropuhelua. Tutkimuksen ja päätöksenteon toimintakulttuurit ovat erilaisia. Tämä on yksi tiedon siirtymisen pullonkaula. Este on voitettavissa tutkijoiden ja päättä- jien yhteistyöllä. Tavoitteethan ovat samat: saada tiede toimimaan yh- teiskunnan parhaaksi”, Risto Nieminen toteaa.

Tieteen ja tutkimuksen riippumattomuus ja itsenäisyys ovat tieteen luotettavuuden perusta. **Krista Varantola** muistuttaa, että tiedeyhteisön on ymmärrettävä tutkimuksistaan tehtyjen johtopäätösten seuraamukset, kuten kertooko kvantitatiivinen tutkimus myös kohteen kvalitatiiviset seikat? Entä onko mittausmenetelmät valittu oikein? Entä hyväksytäänkö epäonnistunut tutkimus tieteelliseksi tulokseksi? Millä perusteella pitkäaikaiset tutkimusrahoitukset myönnetään?

Varantolan edustama Tutkimuseettinen neuvottelukunta kouluttaa, ohjeistaa ja seuraa hyvien tieteellisten käytänteiden toteutumista Suomessa. Neuvottelukunnan laatima *Hyvä tieteellinen käytäntö* -ohje¹ on kansainvälinen vientituote. Suomessa toimii myös neljä muuta kansallista tutkimuseettistä elintä.²

”Ketään ei saa jättää tieteen ulkopuolelle”

”Tiede koetaan vaaralliseksi, jos siitä tiedetään liian vähän. Saadaksesen kansalaisten luottamuksen, tiedeyhteisön on tehtävä vielä paljon työtä ja lisättävä läpinäkyvyyttä”, **Anne Glover** sanoo esitellensä viimeisimmän Eurobarometrin tuloksia.

”Tutkijoiden on ymmärrettävä kansalaisten huolet, mutta nykyisellään vuoropuhelu ei toimi. Kantasolututkimuksen ja geenimuuntelun vastaisuus käynevät siitä esimerkkeinä. Ihmisillä on kuitenkin oikeus tietää.”

Monet kysymykset ovat nykyisin kovin monimutkaisia, ja tavallisen kansalaisen on vaikea arvioida niitä. Tämän vuoksi tarvitaan avoimuutta ja vuoropuhelua. Glover muistuttaa, että eettiset kysymykset koskevat yllättävän monia poliittiseen päätökseen tulevia asioita, esimerkiksi automatisoituja kulkuneuvoja: millä periaatteella auto tekee päätöksensä tilanteessa, jossa on esimerkiksi valittava, pelaste-taanko kuljettaja tai jalankulkeva lapsiryhmä?

”Suurin osa tutkijoista on rehellisiä ja sitoutuneita noudattamaan tieteen sääntöjä. Aina ei kuitenkaan ole niin. Tieteen etiikassa on aina kyse myös tiedeyhteisölle lankeavasta vastuusta”, Tampereen yliopiston kansleri ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan puheenjohtaja **Krista Varantola** sanoo avauspuheessaan.

1. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje>
2. <http://www.research.fi/fi/tiede-yhteiskunnassa/tiede-ja-etiikka>

Euroopan komission puheenjohtajan tieteellinen neuvonantaja, professori **Anne Glover** on ensimmäinen virassaan. Hänen tehtävänä on hankkia Euroopan komission lainsäädännön ja poliittisten päätösten tueksi tieteellistä tietoa. Glover on Cambridgen yliopiston kasvatteja ja koulutukseltaan biokemisti

”Tiede ja etiikka eivät ole toistensa vastakohtia. Tieteessä on aina harkittava riskien ja hyötyjen suhde ja siihen tarvitaan myös etiikkaa”, Glover sanoo.

Professori Anne Gloverin mukaan pysyvien ja aikaa kestävien päätösten edellytyksenä on näyttöön perustuva tieto.

”Tiedettä tulisi hyödyntää mahdollisimman paljon poliittisessa päätöksenteossa, mutta tieteellinen tieto tulee kuitenkin päätöksen tekoon mukaan liian myöhään”, Anne Glover sanoo.

Hän tosin myöntää, että hänellä on pääsy Euroopan komission vaikutusvaltaisimpiin elimiin, mutta tieteellisen neuvonantajan virka on uusi, joten asian edistäminen vie vielä aikaa.

”Olennaista on, että saan aikaiseksi keskustelua.”

Tiedettä poliittisen päätöksenteon tueksi myös Suomessa

”Poliittisia päätöksiä tehdään intuition, arvojen, talouden, poliittisen harkinnan ja yleisen mielipiteen perusteella, mutta ei ole montakaan poliittista asiaa, josta ei löytyisi tieteellistä ulottuvuutta. Tieto kuitenkin ei leiju ympärillämme, vaan sitä on kerättävä systemaattisesti”, **Kari Raivio** sanoo.

Esimerkkinä tieteellisen tiedon hyödyntämisestä yhteiskunnassa Raivio mainitsee näyttöön perustuvan lääketieteen ja sen perusteella tehdyt hoitosuosituksukset. Käytäntö syntyi 1989 tarpeeseen saada systemaattisesti koottua ja harkittua lääketieteellistä tietoa, joka auttaisi lääkäreitä potilaittensa hoidossa. Nämä EBM-katsaukset ja niiden perusteella tehdyt hoitosuosituksukset ovat levinneet useaan maahan ja niitä myös etsitään internetistä ahkerasti.

Poliitikkoihin luotetaan Suomessa vähemmän kuin yhteiskunnan muihin toimijoihin, mutta yliopiston luotettavuus on Eurobarometrissa kolmannella sijalla.

”Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että poliitikot tarvitsevat tiedettä. Suomalaisella tiedeyhteisöllä ei kuitenkaan ole tarpeeksi hyvää yhteyttä poliittiseen päätöksentekoon. Sirpaleista ja huonosti esitettyä tietoa kyllä on tarjolla, jolloin houkutusena on noukkia vain omiin intresseihin sopivaa tietoa”, Raivio toteaa.

Entä miten pääministerin alaisuudessa toimiva tiedeasiantuntija toimisi Suomessa?

”Hän olisi hallituskausien ylittäväksi ajanjaksoksi nimitetty virkamies, jolla olisi käytössään kevyt hallinto, mutta laajat verkostot. Tehtävä olisi itsenäinen ja siinä tulisi toimia avoimesti ja myös proaktiivisesti”, Kari Raivio sanoo.

Aamupäivä päättyy vilkkaaseen keskusteluun. Mistä tiedämme, mitä päättäjämme haluavat? Miten kaksi erilaista kulttuuria, tieteen ja virkamiesten, kohtaavat? Mikä rooli kullakin on? Entä osataanko ministeriöissä tehdä oikeita kysymyksiä?

Tutkijat rohkeammin mukaan yhteyskunnalliseen keskusteluun

Vapaa toimittaja **Antti Blåfield** avaa tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan (TJNK) ja valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan neuvottelukunnan (ETENE) yhteisen iltapäiväsession *Cherry Picking: Tiedon valikoiva käyttö*.

”Aiemmin julkisuus ja keskustelunaiheet saattoivat olla kansallisia. Nyt julkisuus on hetkittäistä, ja aiheet tulevat ja menevät. Journalismin ulottuvuus ei ole enää majakka, vaan taskulamppujen kanssa kulkevat bloggarit, jotka näyttävät yksityiskohtaisesti, miten isot linjat toteutuvat tai eivät toteudu”, Blåfield tiivistää journalismin muutoksen.

Helsingin yliopiston kansleri emeritus **Kari Raivio** selvittää parhaillaan valtioneuvoston kanslian toimeksiantosta, miten tutkittuun tietoon perustuvan päätöksenteon neuvonanto tulisi Suomessa järjestää. Raportti ehdotuksineen valmistuu kesäkuussa.

Kansanedustaja **Sanna Lauslahti**, lääketieteen etiikan dosentti **Pekka Louhiala** Helsingin yliopistosta, Suomen Syöpäyhdistyksen pääsihteeri emeritus **Harri Vertio** ja toimittaja **Antti Bläfield** puhuivat Etiikan päivän iltapäivän sessiossa.

Lobbauksella voivat tutkijatkin vaikuttaa

Kansanedustaja **Sanna Lauslahti** kertoo kokemuksiaan lobbaamisesta. Osa kansanedustajista on pitänyt lobbauspäiväkirjaa, ja Lauslahti esittelee omansa merkintöjä. Lobbaajina toimivat esimerkiksi etujärjestöt, yhdistykset, yliopistot ja Yle.

”Päätöksenteon eri vaiheissa on paljon aukkoja ja hallituksenkin esitysten pohjalla on liian vähän tutkittua tietoa. Tutkijayhteisöjen olisi otettava lobbareista mallia, se on tehokkain tapa vaikuttaa. Vinkkinä tutkijoille: yleensä poliitikot tapaavat lobbaajia 30 minuutin ajan, mutta tiivistäkää te tieteen lobbaajat asianne 15 minuuttiin!”

Sanna Lauslahti saa vuorokaudessa noin 100 sähköpostia, jotka ovat viime aikoina koskeneet sähköistä reseptiä, varhaiskasvatustilaa tai viestejä epäkohdista yksityishenkilöiltä. Hän seuraa myös sosiaalista mediaa.

”Meillä poliitikoilla on oltava kyky nähdä asioita laajemmin kuin yksisilmäisesti. Kuuntelen eri näkökulmia, mutta tartun tarkemmin asioihin, jotka kuuluvat omaan poliittiseen agendaani. Päättäjien on kuitenkin tiedettävä, että osalla lobbaajista on isot taustajärjestöt, ja tällöin osattava nähdä myös lobbauksen ulkopuolelle jäävät katvealueet”, Lauslahti huomauttaa.

Yleisöstä kysytään, onko tieteellinen lobbaaja samalla viivalla kuin kuka tahansa lobbaaja?

”Itse kyllä arvostan tieteen edustajia, mutta meitä on 200 erilaista kansanedustajaa”, Lauslahti vastaa.

Hän muistuttaa, että jokainen, joka edistää taustatahonsa asiaa tai omaa asiaansa, on lobbaaja. Lobbaajalla on merkitystä ja hän voi muuttaa päättäjän mielipidettä. Näin kävi Lauslahden tapauksessa, kun hän kääntyi kannattamaan ydinvoiman rakentamista. ”Ymmärrsin, että se on pienempi paha.”

Lääketieteen tohtori **Harri Vertio** muistelee papilloomavirus- eli HPV-rokotteen lobbaamista virkamiehille. HPV-rokotteen on tarkoitus ehkäistä kohdunkaulan syöpää ja sen esiasteita.

”Lobbaus oli hyvin aktiivista kahden suuren lääkeyhtiön taholta. Suomalaisten tutkijoiden kesken ei kuitenkaan ollut yksimielisyyttä rokotteen hyödyistä, joten virkamiehet veivät HPV-rokotteen eteenpäin vasta, kun oli saatu lisää tutkimustietoa rokotteesta. Tämän jälkeen alan järjestötkin alkoivat kampanjansa rokotteen puolesta. Tästä rokotteesta on keskusteltu paljon ja siitä löytyy tietoa internetistä. Haasteena on, mistä kansalainen tunnistaa luotettavan tiedon?”

Yleisöstä muistutetaan, että HPV-rokotteen hyödyt eivät ole edelleenkaan yhtä selkeästi osoitettavissa kuin monen muun rokotteen.

Keskustelu jatkuu lobbaavien tahojen piilotetuista agendoista. Sanna Lauslahti muistuttaa, että myös tiedemiehillä on omat agendansa. Yleisöstä vastataan, että tieteen agenda on totuus, mutta ajatus ei saanut varauksetonta kannatusta yleisöstä, jossa tieteentekijät olivat hyvin edustettuina.

Esimerkkejä epäonnistumisista löytyy

Lääketieteen etiikan dosentti **Pekka Louhiala** kertoo tieteestä tiedottamisen vaikeudesta esimerkkinään SETTI-tutkimus. Se keskeytettiin, koska havaittiin, että osalle potilaista lääkitys on vaarallisempaa kuin muille. Aihetta käsiteltiin televisiouutisissa. Toimittaja kysyi lääketutkimukseen osallistuneelta henkilöltä: ”Tuntuuko teistä nyt siltä, että teidät on petetty?”

Media antaa toisinaan valheellisen kuvan ajankohtaisesta kiistasta, kuten rokotekeskustelussa on käynyt: vastakkain on arvostettuja tutkijoita sekä maallikko, joka tosin voi olla väitellyt henkilö, mutta eri alalta. Louhiala muistuttaa, että media hakee suuria uutisia, joten uudet löydökset saatetaan julkaista isosti, mutta kumoavat pienesti tai ei lainkaan.

Suomen Akatemia pääjohtaja **Heikki Mannila** valottaa strategiaa, joka perustuu valtioneuvoston 2013 tekemään periaatepäätökseen valtion tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistuksesta. Tutkimuslaitoksilta, Tekesiltä ja Akatemialta kootaan rahoitus perustettavan strategisen tutkimuksen neuvoston alaisuuteen. Suomen Akatemiassa toimiva neuvosto jakaa tutkimusrahoitusta strategisesti valituille tutkimusalueille kilpailun perusteella.

Avoimuutta ja keskustelua kuitenkin tarvitaan aina. Antti Blåfield ihmettelee, miksi THL vaikeni narkolepsiaepäilyjen tultua julkisuuteen.

”THL oli varovainen, astui taaksepäin. Mediassa käytävään keskusteluun syntyi tyhjiö, jonka täyttivät potilastarinat. Tämä johti siihen, että luottamus viranomaisiin väheni. Viranomaisten tulisi viestiä myös empatiaa, vaikkei vielä olisikaan enempää tietoa asiasta” Blåfield sanoo.

Yleisöstä puolestaan muistellaan tv-ohjelmaa, jonka jälkeen muuan taksikuski totesi, että eihän sitä ilmastonmuutosta ole olemassakaan. Tutkijoiden, toimittajien ja suuren yleisön yhteistyössä on siis vielä kehitettävää.

Selkeä muotoilu vähentää väärinkäsityksiä

”Meidän tutkijoiden pitäisi katsoa peiliin ja miettiä mikä on yhteiskunnallisessa keskustelussa relevanttia, eikä puhua aina vain viimeisimmästä tutkimustuloksesta”, yleisöstä sanotaan.

Tieteen tulosten muotoilulla ja selkeällä esitystavalla on suuri merkitys. Antti Blåfield toteaa, että toimittajien tärkeitä tiedonlähteitä ovat yleistajuiset tiedejutut. Alkuperäiset tutkimusjulkaisut eivät läheskään aina ole toimittajien ensisijainen lähde.

”Alkoholilainsäädäntöä pohdittaessa saimme paljon tietoa sekä THL:lta että Panimoliitolta. Kuuntelen kumpaakin, mutta Panimoliitto esittää sanottavansa selkeästi ja ytimekkäästi, sitä on helpompi ymmärtää”, Sanna Lauslahti sanoo.

”On tärkeää muistaa, että monet päätökset tehdään epävarman tiedon perusteella, ja onhan Käypä hoito-suosituksissakin paljon epävarmaa tietoa. Meidän tulisi olla tiedeyhteisönä nöyriä”, Pekka Louhiala toteaa.

Meidän tulisi ymmärtää paremmin tiedon dynamiikkaa. Lääketiede ei ole erityisen eksakti tiede, moni asia on suhteellista, esimerkiksi risikin ja siitä seuraavien toimenpiteiden määrittely”, Harri Vertio sanoo.

Keskusteluntäyteinen päivä päättyy **Raimo Sulkavan** johdolla kahden muun samaan aikaan pidetyn session esittelyyn. Sessioiden teemoja olivat *Kliiniset lääketutkimukset: Tiedettä vai tuotekehittelyä* sekä *Tutkimuksesta päätöksiksi: Onko eettistä olla hyödyntämättä tietoa*

Teksti ja kuvat: Teija Riihola

Opetus- ja kulttuuriministeriön neuvotteleva virkamies **Ilkka Turunen** kertoo, että tieteellisen tiedon käyttäjät odottavat ratkaisuja isoihin ongelmiin. Ratkaisut puolestaan edellyttävät tieteellistä, eettistä ja poliittista taitotietoa ja kokonaisuuden hallintaa.

Turunen kaipaavat pitkäjänteistä ja ennakoivaa yhteiskunnan kehityksen arviointia. Päätöksentekijöillä pitäisi olla nykyistä parempi tieto tieteen ja teknologian kehityksestä, niiden tarjoamista mahdollisuuksista, riskeistä ja uhkatekijöistä. Tietoa tulee olla käytettävissä jo valmisteluvaiheessa, sillä ”kun väki on koolla hallitusneuvotteluissa, on myöhäistä käynnistää tutkimuksia”.

Tieteellisen neuvonannon järjestämisessä on selkeät roolinsa tiedeakatemoille, tieteen hyvistä käytännöistä huolta pitävillä elimillä sekä tiedon julkistamiselle, tiedeviestinnälle. Vastaavasti olisi hyödyllistä, jos päätöksentekijät riittävän hyvissä ajoin kertoisivat tiedemaailmalle, millaisia isoja hankkeita ja reformeja on suunnitteilla tai millaisia reformeja päättäjien mielestään pitäisi käynnistää.